

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

56), G.-A. Méhégans *Considerations sur les révolutions des arts* (1755), Ch. Palissots *Mémoires pour servir à l'histoire de notre littérature* (1776), A. Sabatier de Castres' *Trois siècles de littérature française* (1772) och J.-Fr. de Laharpes *Lycée, ou Cours de la littérature ancienne et moderne* (1799–1805).

Det är, som synes, ytterst heterogena arbeten, som endast ha det gemensamt att på ett eller annat sätt behandla »åtminstone några epoker av den franska dikningen eller litteraturen». Urvalsprincipen är diskutabel, ty den sammanför så disparata verk som Massieus aktningvärda försök att verkligen skriva den franska poesins historia fram till Plejaden, Méhégans »filosofiska» snabbskiss av hela den europeiska vitterheten från den halvbarbariske Homeros till det upplysta nuet och Goujets voluminösa biobibliografiska uppslagsverk samt Palissots, de Castres' och Laharpes kritiska betraktelser. I de tre sistnämnda verken dominerar den litterära kritiken. Palissots bok t. ex. är ett alfabetiskt ordnat författarlexikon med ytterst knapphändiga biografiska och praktiskt taget inga bibliografiska upplysningar. Huvudsaken är den litterära karakteristiken och bedömningen. Detsamma gäller även de Castres. Men inte ens Laharpes *Lycée* är trots dess författares egna uttalanden någon verklig litteraturhistoria, utan en kronologiskt ordnad samling av kritiska betraktelser över europeiska författare och deras verk alltifrån grekerna.

Det dätida arbete, som verkligen kan kallas en fransk litteraturhistoria, benedikтинernas *Histoire Littéraire de la France* (1733 ff.) förbigår Brockmeier däremot, med den sällsamma motiveringen att »die (fornehmlich lateinische) Ordensliteratur der Benediktiner» i de 12 första banden skulle stå i förgrunden (s. 5). Han har läst dom Rivets märklige förord (s. 54), men inte insett dess banbrytande betydelse, lika litet som värdet av de översikter, »L'Etat des Lettres», som inleder de sekel vari stoffet är indelat. Här ha vi att göra med en otvivelaktigt historisk framställning, som visserligen ompänner hela kulturlivet — poesien inbegripen.

De verk som utgöra huvudobjekten för Brockmeiers studium, refererar han ingående, med långa citat. Så vitt jag kan se, äro såväl citat som referat korrekta, frånsett den i detta sammanhang betydelselösa detaljen, att ortografien moderniserats. Men förf. gör intet försök att sätta in de enskilda verken i ett allmänt idé-, lärdoms- eller litteraturhistoriskt perspektiv, bortsett från det lilla han säger om författarens biografi.

Brockmeier påpekar det hämmande inflytande som klassicismens statiska och dogmatiska poetik utövat på studiet av litteraturens historia (s. 36 ff.); han är tydligen okunnig om att detta inflytande inte var enväldigt, som Nathan Edelman påpekat i *Attitudes of Seventeenth Century France toward The Middle Ages* (1946).

Allt som allt måste Brockmeiers bok karakteriseras som en flitig materielsamling utan vidare vyer. Tyvärr försvårar frånvaron av ett register användningen av det här hopsamlade materialet.

E. N. Tigerstedt

PETER HALLBERG, GUNNAR HANSSON, GÖRAN HERMERÉN, KARL ERIK ROSENGREN, JAN THAVENIUS: *Litteraturvetenskap. Nya mål och metoder*. Sthlm 1966.

De fem författarna förklarar i sitt förord att de nya mål och metoder som presenteras kan »komplettera den traditionella litteraturhistorien», men inte är avsedda att ersätta den. Det är en deklaration som åtminstone från början bör tas för god. Vad man eftersträvar är exakthet, särskilt i form av kvantitativa mätningar, och man knyter an till discipliner som lingvistik, beteendevetenskaperna och filosofin. De nya forskningsfält man pekar ut är ofantligt stora och om deras fruktbarhet är ännu ganska litet känt. Någon samlad presentation har vi hittills inte haft, och *Litteraturvetenskap. Nya mål och metoder* bör hälsas som en insats av vetenskaplig betydelse. De bibliografier som är bifogade till uppsatserna ger en ovärderlig orientering på svåråtkomliga områden.

Peter Hallberg diskuterar statistikens möjligheter som analysinstrument; han har själv prövat metoden i stor skala. Den maskerade och helt oprecisa statistik som annars förekommer (av typ »vanligt», »gång på gång») bör ersättas med säkra sifferuppgifter. Hallbergs exempel gäller ordfrekvens. Ett studium av högfrekventa adjektiv hos några lyri-

ker låter skillnader dem emellan tydligt framträda, liksom karakteristiska drag hos var och en av dem. Det är emellertid problematiskt att hos Karin Boye adjektivet »verklig» bara förekommer sex gånger; man skulle väntat ett högre resultat. Det är sannolikt ändå en relativt hög frekvens, påpekar Hallberg, men han är inte nöjd med detta utan fortsätter sitt försvar efter en principiellt annan väg: ordet får hos Karin Boye »en stark pregnans som uttryck för en längtan att få realisera det egna jaget helt och fullt». (30) Ett liknande problem möter i den iakttagelse som refererats från Granlid att ordet »lite» är ett nyckelord hos Lagerkvist; jag vill härtill lägga min egen analys av Lagerkvists märkliga förkärlek för ordet »bara» (Pär Lagerkvists livstro, sid. 35 ff). Det är tänkbart, ehuru inte undersökt, att ordens frekvens *är* väsentligen högre än hos andra författare, men även om så vore, skulle ett sådant förhållande inte vara tillräckligt att bygga en analys på. Det är ju uppenbarligen inte fråga om vilket »lite», »bara» etc. som helst, utan om betydelsekärnor med mycket starka och speciella associationsladdningar; man kan kalla dem »lite_{PL}» och »bara_{PL}». Men är det då meningsfullt att göra frekvensjämförelser med texter av andra författare, där orden har enbart sin lexikaliska grovbetydelse eller där de bör försees med *andra* signa (»lite_{XY}», »bara_{ZQ}»)? De anspår Peter Hallberg sammanfattningsvis framför är sympatiskt måttfulla. Själv känner jag mig efter ett studium av hans uppsats fortfarande osäker om värdet av de resultat som kan vinnas med statistisk metod sådan han här framställer den.

Den »kvantitativa stilistik» Jan Thavenius beskriver, med hänvisning till utländska forskare som Pierre Guiraud, synes mig betydligt smidigare, och man är benägen att hålla med författaren om att metoden visar »nya vägar som tidigare inte beträffats». (59) Hur långt vägarna kan komma att leda, förefaller ännu vara en öppen fråga, och jag menar detta i två skarpt skilda avseenden: frågan gäller dels hur långt äldre metoder kan ersättas av mer exakta, dels hur man skall bete sig för att foga den kvantitativa stilistikens resultat samman med andra metodens. Det synes mig nämligen uppenbart att man måste slå ihop alla resurser om man syftar till en mer fullständig textbeskrivning. — En anmärkning: Thavenius skiljer mellan mikrostilistik (inriktad på enskilda diktverk) och makrostilistik (som undersöker grupper av diktverk). Den förra metoden är, heter det (43), »ahistorisk och sysslar inte med komparativa och genetiska frågor». Omdömet må vara tillämpligt på många strukturalister, nykritiker eller hur de kallas, men det är ingalunda generellt giltigt. Man kan t. ex. med skäl hävda att en komparation inte är fullständigt genomförd, om den inte tar hänsyn till de kontexter (strukturer etc.) vari de »lika» kvaliteterna uppträder. Makrostilisten blir mikrostilist när han studerar de singulära enheter som det universella är infogat i.

De element i den litterära texten som Karl Erik Rosengren sysslar med är av mer komplext slag än vokalers tonalitet eller isolerade ord. Det gäller här meningsenheter av det slag som den s. k. innehållsanalysen bearbetar. Metoden är känd från undersökningar av exempelvis propaganda, men författaren hävdar att den bör användas också av oss: i princip kan varje litterär text innehållsanalyseras (72). Vi har här en möjlighet att objektivt och kvantitativt beskriva vårt material. Metoden är inriktad på textens manifesta, dvs. »direkta, för var och en tillgängliga» innehåll (65). Att den i varje fall är väl lämpad för breda översiktsstudier, framgår av de forskningsuppgifter Rosengren pekar ut. Också i en andra uppsats, om Litteratursociologi, skisserar han flera projekt; ett av dem är redan på väg att genomföras. Det är här fråga om en beskrivning och analys av skönlitteratur i sociologiska termer, och poängen är just att det skall ske i samma termer som används för andra samhällsfenomen. Vinsten? *Entzauberung*: »Man blir mindre benägen att se den (litteraturen) som ett halvt mystiskt och magiskt fenomen, till sin innersta natur i princip oåtkomligt för vetenskaplig metod. Enbart detta är två goda skäl: gemenskap i terminologi med andra vetenskaper och rationaliserat synsätt» (114). Det finns en tvekan inför Rosengrens ambition som inte har med mystik att göra, utan med respekt för det empiriska faktum att skönlitterära texter brukar vara mycket komplexa på ett mycket speciellt sätt. Man måste fråga sig, och samma fråga gäller innehållsanalysen, vilka aspekter som kan täckas med ett »importerat» beskrivningssystem och vilka som faller utanför. Så länge metoden inte prövats i större utsträckning än hittills, vet vi inte mycket om den saken. Omedelbart övertygande är dock att den för vissa typer av undersökningar, ter sig fruktbar.

Gunnar Hansson förutser i sitt kapitel om Läsaren och dikten en snabb expansion inom den experimentella estetiken, också i vad gäller den litterära upplevelsen. Hans översikt över forskning och frågeställningar är fängslande och ger syn för sägen. Hansson är själv pionjär, även internationellt sett, när det gäller vissa typer av läsarundersökningar, och hans forskning delar med varje ny riktning i dess begynnelse svårigheten att ännu inte ha sin teori och sina instrument färdigformade. Ett principiellt problem har följt honom alltifrån början, och han angriper det på nytt i varje skrift han ger ut. Det är frågan om diktverkets ontologiska status, dvs. vad menar vi när vi säger att en text har en viss innebörd (för oss själva, för diktaren, för den ideale läsaren etc.)? Gunnar Hansson har helt rätt i att det beskrivningspråk vi här förfogar över är oklart. Jag har annars ingen möjlighet att i en recension ta upp hans argumentering och förslag till diskussion, men jag vill understryka att han gör oss alla en tjänst genom att inte släppa denna grundfråga ur sikte.

De uppsatser jag refererat ställer fler frågor än de besvarar. Endast genom en fortsatt metodiskussion och, framför allt, genom prövningen av nya tillämpningar kan det bli klarare hur mycket de kvantitativa metoderna, av olika slag och i skiftande kombinationer, kan ge och hur deras resultat skall värderas. Men så mycket är säkert redan nu: de kvantitativa metoderna har kommit för att stanna. Lika säkert är att dylika metoder av sina tillämpare kräver en speciell utbildning, en utbildning som ligger utanför den som ges i vårt ämne. En sociologi som arbetar med statistik och mätskalor är exempelvis någonting annat än den sociologiska litteraturforskning som vi sedan länge är förtrogna med. Man kan lugnt säga att det inte längre är möjligt (om det någonsin har varit det) för någon litteraturhistoriker att inifrån och med erfarenhet av egna forskningar behärska alla sitt ämnes metoder. Professorerna kommer att få det ännu besvärligare än hittills när de skall bedöma forskningsprestationernas värde? Och deras elever?

Författarna till *Litteraturvetenskap* är bekymrade över den »impressionism» som råder i textbeskrivningar av gängse slag. Det är tydligt att de vill göra långt mer än att »komplettera den traditionella litteraturhistorien». De vill gripa in på dess kärnområde. Reformen bör också göras där de *kan* göras. Likväl synes det vara en ofrånkomlig sanning att så mycket av det material vi sysslar med inte kan fångas i några exakta mätmetoders nät. Jag vet att detta är de obotfärdigas förhinder, men det kan inte hjälpas. Vi är i stor utsträckning hänvisade till »mjukdata», för att låna en term från sociologin. Också inom denna vetenskap leder för övrigt, som en av dess företrädare, Hans Zetterberg, påpekat (*Sociologisk forskning* 1966: 1), den ensidiga inriktningen på hårddata till en allvarlig inskränkning av forskningsuppgifterna.

Vad här sagts innebär inte att godtycket lämnas fritt spelrum där mätmetoderna inte fungerar. Här om handlar bokens sista uppsats, av filosofen Göran Hermerén. Den analys han diskuterar avser inte något speciellt område, fastän han tar många exempel från den komparativa metoden, utan den är tillämplig på hela fältet, färskt eller gammalt. Ingen forskare kan *här* säga att han följer så beprövade stigar att de inte behöver granskas på nytt. Lärdom och sensibilitet — de egenskaper som i förening gör den stora forskaren — ger här inget alibi. Den semantiska och logiska analysen är efter min mening huvudvägen till en metodisk skärpning av den litteraturhistoriska disciplinen. Ofantligt mycket finns här att göra, och mycket litet synes vara gjort. Hermerén påpekar att det ännu så länge bara finns ett fåtal arbeten att hänvisa till. Det stämmer med mitt intryck från USA, där jag sökte efter teoretisk litteratur av det slag som här avses; i havet av böcker om Method och Poetics och allt vad det heter fick jag nästan inget napp. Flera av de titlar Hermerén anför är svenska. Det förefaller som om vi här ligger långt framme i den internationella diskussionen. Det är ännu ett skäl att fortsätta.

Sven Linnér

MAGNUS VON PLATEN: *Twistefrågor i svensk litteraturforskning*. Lund 1966.

Avsikten med Magnus von Platens nya bok är att presentera åtta litteraturhistoriska twistefrågor från fyra sekler och debatterna kring dessa. Men författaren har också ambi-